

Szlązak, Stanisław

Z przeszłości kółek rolniczych w województwie ostrołęckim

Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego 7, 209-215

1993

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PROBLEMY SPOŁECZNE I GOSPODARCZE WOJEWÓDZTWA OSTROŁĘCKIEGO

STANISŁAW SZŁĄZAK

Z PRZESZŁOŚCI KÓŁEK ROLNICZYCH W WOJEWÓDZTWIE OSTROŁĘCKIM

W roku 1992 przypadała rocznica 130-lecia istnienia ruchu kółkowego w Polsce. Pierwsze na ziemiach polskich kółko rolnicze powstało z inicjatywy Juliusza Krasiewicza w 1862 roku w Piasecznie, na Pomorzu. Wydarzenie to było źródłem inicjatywy Zarządu Wojewódzkiego Związku Rolników Kółek i Organizacji Rolniczych zorganizowania obchodów tej rocznicy również w kurpiowskiej organizacji kółkowej, z myślą przewodnią upamiętnienia ważniejszych wydarzeń z długiej i bogatej historii ruchu kółek rolniczych na Kurpiach, podsumowania obecnego stanu organizacji a także określenia miejsca i kierunków działania w nowej rzeczywistości ekonomiczno-społecznej wsi.

Tradycje ruchu kółkowego na Kurpiowszczyźnie sięgają początku XX wieku. Działające tu przed I wojną światową kółka rolnicze były podporządkowane Centralnemu Towarzystwu Rolniczemu, bądź Towarzystwu Kółek Rolniczych imienia Staszica. Pełne odtworzenie obrazu ruchu kółkowego z tego okresu jest bardzo trudne ze względu na brak informacji.

Najwcześniej, już w 1907 roku, działalność rozpoczęło kółko rolnicze w Tłuszczu zrzeszone w Towarzystwie Kółek Rolniczych im. Staszica. Z 1914 roku pochodzą informacje o istnieniu kółka rolniczego w Rzańniku (powstało prawdopodobnie wcześniej). Było to również kółko staszicowskie. Trzy kółka rolnicze istniały na terenie powiatu Przasnysz, w tym kółko w Golanach, które z własnych środków członków zakupiło siewnik zbożowy, młocarnię i tryjer. Brak jest pełnych danych o ruchu kółkowym na Kurpiowszczyźnie w okresie przed I wojną światową. Sądzić jednak można, że nie był zbyt rozwinięty. Potwierdzają to pełniejsze informacje z rejestru okresu międzywojennego, świadczące o tym, że powiaty wchodzące w skład obecnego województwa ostrołęckiego nie należały do przodujących w zakresie ilości kółek rolniczych. Jeszcze w latach 1923-1924 w powiecie przasnyskim nie było w ogóle kółek rolniczych podlegających CZKR, a w powiecie makowskim było również tylko jedno takie kółko. Również w roku 1928 obydwie te powiaty zaliczane były do grupy powiatów posiadających do

pięciu kółek rolniczych, czyli do grupy o najsłabszym rozwoju organizacyjnym. W powiatach tych słabo rozwijały się również kółka rolnicze Centralnego Towarzystwa Rolniczego. Jednak już w 1927 roku istniały w nich Okręgowe Związki Kółek Rolniczych. Stosunkowo lepiej rozwinięta sieć kółek rolniczych, zarówno centralnego Towarzystwa Rolniczego jak i CZKR, występowała już w latach 1926-1927 na terenie powiatu ostrowskiego i ostrołęckiego. W roku 1928 w powiecie ostrowskim było 17 kółek a w powiecie ostrołęckim 8. Już w roku 1919 na terenie powiatu ostrołęckiego zanotowano istnienie kół KGW. W latach trzydziestych nastąpiło „przegrupowanie sił”. W 1938 roku największą liczbę kółek (49) wykazywało Okręgowe Towarzystwo Organizacji i Kółek Rolniczych w Przasnyszu, należąc do przodujących w tym zakresie w województwie warszawskim. Mniej liczna była organizacja kółkowa w powiecie makowskim, jeszcze mniej w powiecie pułuskim i ostrołęckim a najsłabsza w ostrowskim.

Kółka rolnicze w okresie międzywojennym rozwinęły dość wszechstronną działalność, wysuwając jako pierwszoplanowe zadanie upowszechnienie postępu rolniczego na wsi. Realizacji tego zadania służyła działalność szkoleniowo-odczytowa, rozwój czytelnictwa fachowego, organizowanie bibliotek, projekcje filmów oświatowych, organizowanie poletek doświadczalnych, wymiana materiału siewnego, organizowanie punktów kopulacyjnych zwierząt i inne formy działalności. Podjęmowano również zespołową działalność o charakterze gospodarczym, jak: zagospodarowanie użytków zielonych, zalesienia, zakup maszyn i narzędzi, zaopatrzenie w nawozy.

Po drugiej wojnie światowej proces tworzenia kółek rolniczych następował spontanicznie a ich szybki rozwój był głównie rezultatem własnej inicjatywy chłopów. Tworzenie kółek inspirowały władze powiatowe, organizacje polityczne i agronomowie. Pierwsze kółka rolnicze na Kurpiowszczyźnie po wojnie powstały z początkiem 1957 roku. I tak już 23.01. założono kółko rolnicze we wsi Rębisze-Kolonia. Prezesem tego kółka został miejscowy rolnik Franciszek Dziełak. 24.01. powstały kółka rolnicze w Płoszynchach i Drwęży a w dzień później w Myszyncu i Kadzidle.

Na terenie powiatu makowskiego pierwsze kółko zarejestrowano 19 lutego (Bagienica), na terenie powiatu przasnyskiego 20 marca (19 kółek), ostrowskiego i wyszkowskiego w tym samym czasie. Pierwszy okres rozwoju kółek rolniczych był bardzo dynamiczny i żywiłowy. Na koniec 1957 roku w poszczególnych powiatach notowano następujące ilości zorganizowanych kółek: Ostrołęka — 46, Przasnysz — 49, Maków Maz. — 47, Wyszków — 22, Ostrów Maz. — 42. Tworzyły się również pierwsze Koła Gospodyń Wiejskich. Ich rozwój ilościowy był jednak wolniejszy niż rozwój kółek rolniczych, np. w powiecie Wyszków w 1957 r. zorganizowano 2 KGW, a w powiecie Przasnysz dopiero w 1958 roku osiągnięto liczbę 20 KGW.

Z chwilą umocnienia organizacyjnego w terenie przystąpiono do organizowania Powiatowych Zjazdów Delegatów Kółek i Organizacji Rolniczych, na których powołano Powiatowe Związki. Pierwszy Powiatowy Zjazd Delegatów Kółek i Organizacji Rolniczych odbył się 14 czerwca 1957 roku w Przasnyszu. Na zjeździe wybrano Prezydium PZKiOR z Janem Suwińskim, wzorowym rolnikiem i działaczem społecznym ze wsi Obręb, jako prezesem, wiceprezesem został Kazimierz Nizielski, rolnik z Przasnysza, natomiast sekretarzem Józef Liszewski.

W czerwcu odbył się również Powiatowy Zjazd w Makowie Maz. Pierwszym prezesem został zasłużony rolnik z Budzyna — Stanisław Milewski, a sekretarzem Eugeniusz Banasiak. Powiatowy Zjazd w Ostrowi Maz. odbył się 22.09.1957 roku. Prezesem PZKiOR został — Walery Zawistowski rolnik ze wsi Skłody Piotrowice, a sekretarzem wybrano Romualda Zarembe.

Powiatowy Zjazd w Ostrołęce odbył się 10 października. Wybrano na nim następujące władze: prezes Ludwik Stepnowski, rolnik z Czarnowa, wiceprezes — Stanisław Topa, rolnik z Myszyńca, sekretarz — Kazimierz Żerański.

Powiatowe Związki Kółek i Organizacji Rolniczych koordynowały i nadzorowały działalność kółek rolniczych. Służyły im przede wszystkim fachowym instruktazem i pomocą w rozwiązywaniu problemów organizacyjnych i gospodarczych. Odegrały one również dużą rolę w dalszym ilościowym rozwoju organizacji poprzez umacnianie działalności kółek już istniejących i wzrost liczby ich członków przez inspirowanie tworzenia nowych kółek.

O tym, że tworzenie kółek rolniczych wynikało ze społecznego zapotrzebowania wsi, świadczy podejmowanie z chwilą utworzenia, wielostronnej dynamicznej działalności. Kółka rolnicze szybko stały się nie tylko społeczno-zawodową ale i gospodarczą organizacją.

Natychmiast po reaktywowaniu w ślad za tradycjami kółka wkraczały na pole działalności w zakresie oświaty rolniczej. Działalność obejmowała zarówno rozwój czytelnictwa prasy fachowej, szkolenie rolników, organizację odczytów i pogadanek na tematy rolnicze ale także praktyczne formy wdrażania postępu technicznego.

Niektóre kółka rolnicze przejmowały również działalność w zakresie kontraktacji zwierząt i roślin, głównie lnu, jęczmienia browarnego i traw nasiennych.

Również szeroką działalność podjęły kółka w zakresie intensyfikacji produkcji zwierzęcej.

Działalność o charakterze gospodarczym podejmowaną już w 1957 roku, kółka rolnicze realizowały poprzez zespoły i sekcje maszynowe, zespoły łąkarskie, produkcję materiałów budowlanych i opierała się przede wszystkim na inicjatywie rolników. Wyniki pracy zależały od zaangażowania zarządów i wszystkich członków organizacji.

Następny etap działalności kółek rolniczych zapoczątkowało powołanie z dniem 1 sierpnia 1959 roku Funduszu Rozwoju Rolnictwa. Po raz pierwszy w swej historii kółka rolnicze uzyskały poważną bazę materialną dla swej wielokierunkowej działalności gospodarczej. Wyposażenie kółek rolniczych w ogromne środki FRR wpłynęło na aktywizację społeczno-gospodarczą oraz na znaczne poszerzenie ich funkcji usługowych. Kółka rolnicze stały się gospodarzem zwróconych wsi, środków powstających z różnicy cen płaconych przez państwo za dostawy obowiązkowe a cenami wolnorynkowymi. Przyjęły tym samym odpowiedzialność za realizację podstawowego celu FRR — mechanizację rolnictwa.

Pierwsze ciągniki zakupiły kółka rolnicze w roku 1960 w Chrzanowie, Zblisze Starej, Olszewie Cechnach, Kadzidle, Wąglewie, Nasiadkach, Wolkowych, Suchocicach i Trzszynie. W połowie 1960 roku kółka, byłego powiatu Przasnysz, posiadały już 20 ciągników, powiat Ostrołęka — 5, powiat Ostrów Maz. — 4, powiat Maków Maz. — 6,

powiat Wyszaków — 1 ciągnik. Na koniec 1960 roku w wymienionych powiatach liczba ciągników wyniosła łącznie 81 sztuk. Wraz ze wzrostem wyposażenia technicznego kółek pojawiły się pierwsze niespotykane dotychczas problemy, związane z eksploatacją parku maszynowego, organizacją usług, zarządzaniem.

Potrzeba efektywnego wykorzystania, szybko rozrastającego się majątku społecznego, będącego w dyspozycji kółek rolniczych, narzuciła konieczność doskonalenia form organizacyjnych.

Już w latach 1962-1963 rozpoczęto proces koncentracji sprzętu technicznego w wytypowanych gromadach i kółkach. Zaczął się nowy etap rozwoju kółek rolniczych charakteryzujący się między innymi szybkim wzrostem majątku, koncentracją funkcji gospodarczych w silniejszych jednostkach, wykształceniem przedsiębiorstw i zakładów specjalistycznych kółek rolniczych działających w skali szerszej niż obszar jednej wsi. Procesy te obejmują mechanizację — powstają międzykółkowe bazy maszynowe, działalność remontowo-budowlaną — powstają spółdzielnie usługowo-wytwórcze oraz rolną — Spółdzielcze Ośrodki Rolne. Spółdzielnie usługowo-wytwórcze i Spółdzielcze Ośrodki Rolne były spółdzielniami, których członkami były kółka rolnicze. Spółdzielnie te utworzone w oparciu o przepisy ustawy z 1961 r. o spółdzielniach i ich związkach, miały pełną osobowość prawną. Międzykółkowe Bazy Maszynowe były tylko spółkami cywilnymi. Nie posiadały one osobowości prawnej ani odrębnego, własnego zarządu a jedynie rady użytkowników za pośrednictwem których kółka — tworzące bazę — wykonywały funkcje kontrolne. Pracami MBM kierował kierownik bazy będący najczęściej pracownikiem etatowym. Pojawiły się jednak pewne problemy, wynikające z oddzielenia funkcji gospodarczych od samorządowych. Samorząd w fakcie ich powołania dopatrywał się prób osłabienia swej roli, pozbawienia bezpośrednich uprawnień i wpływów na decydowanie o wykorzystaniu majątku społecznego.

Znaczącą datą w historii kółek rolniczych jest rok 1972, kiedy to podporządkowano im MBM zarządzane przez POM i utworzono pierwsze spółdzielnie kółek rolniczych. Pierwsza spółdzielnia kółek rolniczych na terenie województwa powstała 28 marca 1973 roku w Krasnosielcu. W roku 1974 powstało dalszych 7 SKR (Czerwin, Rząśnik, Ostrów Maz., Płoniawy, Krzynowłoga, Rozogi, Goworowo). W chwili utworzenia województwa w czercu 1975 roku zorganizowanych było 21 spółdzielni kółek rolniczych. Ostatecznie w województwie ostrołęckim funkcjonowało 35 SKR i 3 filie (Brok, Czerwonka, Rzewnie).

Postęp w rolnictwie, przeobrażenie społeczne na wsi, w dużej mierze zależą od stopnia zaangażowania się w nie kobiet wiejskich, od ich poziomu kulturalnego i przygotowania zawodowego.

Organizatorem ich udziału w życiu społecznym i gospodarczym wsi są hasła gospodyń wiejskich. O zaangażowaniu kurpiowskich kobiet wiejskich w życie środowiska świadczy szybki rozwój organizacyjny KGW oraz szeroka wielostronna działalność, jaką podejmowały. W roku 1960 na terenie województwa istniało 166 KGW, by już w roku 1964 osiągnąć liczbę 355. Były to w przeważającej mierze koła bardzo aktywne, częstokroć swoją aktywnością przewyższające kółka rolnicze. Ich żywotność wynikała z dużego społecznego zaangażowania kobiecego aktywu w życiu

gospodarczym, społecznym i kulturalnym wsi. Współdziałalność kobiet w działalności gospodarczej obejmował uczestnictwo w pracy kółek rolniczych jak i własne przedsięwzięcia w zakresie rozwoju produkcji roślinnej i zwierzęcej. KGW były częstokroć inicjatorami zakupu sprzętu technicznego do kółek rolniczych wyręczającego kobiety w najbardziej uciążliwych pracach uznawanych za „kobiece”, jak kopaczki do ziemniaków, snopowiązałki, mędlarki do lnu itp.

Kobiety wiejskie aktywnie włączały się w zarządzanie gospodarką kółek rolniczych, wykazując wiele troski o prawidłowe wykorzystanie majątku społecznego. Szybko wzrosła rola kobiet w organizowaniu produkcji rolnej oraz poziom ich kwalifikacji zawodowych. Sprzyjały temu takie formy działalności KGW jak: rozwój czytelnictwa, organizacja poletek wdrożeniowych, konkursy hodowlane i uprawowe, szkolenia rolnicze. Już w 1969 roku działalność ta była prowadzona w szerokich rozmiarach, KGW zorganizowały w tym czasie 91 konkursów uprawowych i 56 konkursów hodowlanych.

Uczestniczki zespołów konkursowych zapoznawały się z nowoczesnymi sposobami żywienia i pielęgnacji zwierząt, rozwijały produkcję drobiarską, upowszechniały uprawę warzyw, zastosowanie środków chemicznych ochrony roślin, nawozów mineralnych itp.

Dla ulżenia kobietom w wykonaniu prac domowych KGW organizowały między innymi wypożyczalnie sprzętu gospodarstwa domowego oraz prowadziły działalność szkoleniową. Za szczególnie cenną formę działalności należy uznać kursy racjonalnego żywienia, przyczyniające się do ulżenia w pracy kobietom a przede wszystkim do upowszechnienia spożycia warzyw i owoców.

Dużą popULARNOŚCIĄ cieszyły się kursy kroju i szycia. W roku 1960 KGW prowadziły 23 wypożyczalnie sprzętu gospodarstwa domowego, 30 kursów kroju i szycia oraz 27 kursów żywienia. W tym samym czasie 16 kół prowadziło amatorskie zespoły artystyczne. Zespoły te brały udział w okolicznościowych uroczystościach, a dochód uzyskiwany z ich występów przeznaczony był na dalszy rozwój KGW. Liczba tych zespołów w roku 1964 wzrosła do 31. KGW były również organizatorami wycieczek do teatru oraz wycieczek turystyczno-krajoznawczych. Jednym z kierunków działania kół gospodyń wiejskich była opieka nad dziećmi przez organizowanie dziecińców oraz placów zabaw a także przez współpracę ze szkołami.

Dużo miejsca w swej pracy KGW poświęcały upowszechnieniu oświaty sanitarnej. Działalność w tym zakresie obejmowała kursy czystości, pogadanki i kursy sanitarne, kursy PCK, wyświetlanie filmów o tematyce sanitarnej.

W miarę zdobywania doświadczeń, działalność Kół Gospodyń Wiejskich stawała się coraz bogatsza i coraz pełniej obejmująca wszystkie problemy pracy i życia na wsi.

Przy rozlicznych obowiązkach we własnych gospodarstwach i rodzinach członkinie Kół Gospodyń Wiejskich wypracowały swój znaczny udział w rozwoju i unowocześnieniu kurpiowskiego rolnictwa i wsi. W okresie powstawania woj. ostrołęckiego w 1975 roku istniały 892 Koła Gospodyń Wiejskich, zrzeszając 2411 członkiń.

W dniu 30 czerwca 1975 roku na posiedzeniu członków Prezydium Rad Powiatowych Związków Kółek Rolniczych z byłych powiatów: Maków Maz., Przasnysz, Wyszaków, Ostrow Maz. i Ostrołęka została powołana tymczasowa Rada Wojewódzkiego Związku Kółek Rolniczych w Ostrołęce. W skład Rady wybrano 36 osób, w ramach której powołano następujące organy:

Prezydium Rady w składzie:

1. Stefan Kośnik — przewodniczący Rady, rolnik ze wsi Laski,
2. Stanisław Ceberek — z-ca przewodniczącego Rady, rolnik ze wsi Wykrot,
3. Stefania Szurnicka — z-ca przewodniczącego Rady, rolniczka ze wsi Dylewo,
4. Wincenty Karwowski — sekretarz Rady,
5. Zygmunt Borowiecki — członek — przewodniczący Komisji Postępu Rolniczego,
6. Jerzy Wielkowski — członek — przewodniczący Komisji Rewizyjnej,
7. Eugeniusz Kurpiewski — członek — przewodniczący Komisji Samorządowo-Organizacyjnej,
8. Tadeusz Latkowski — członek — przewodniczący Komisji Mechanizacji i Budownictwa,
9. Helena Sokalska — członek — przewodnicząca Wojewódzkiej Rady Kół Gospodyń Wiejskich.

5 Komisji problemowych:

1. Komisja Rewizyjna
2. Komisja Samorządowo-Organizacyjna
3. Komisja Postępu Rolniczego
4. Komisja Mechanizacji i Budownictwa
5. Rada Kół Gospodyń Wiejskich

Tymczasowa Rada WZKR w Ostrołęce na swym pierwszym posiedzeniu uchwałą nr 1 z dnia 30 czerwca 1975 r. działając w oparciu o uchwałę nr 18 Rady Głównej Centralnego Związku Kółek Rolniczych w Warszawie z dnia 2.06.1975 r. powołała Wojewódzki Związek Kółek Rolniczych w Ostrołęce z siedzibą w Ostrołęce.

Zgodnie ze statutem Wojewódzkiego Związku Kółek Rolniczych, Rada WZKR powołała Zarząd WZKR w składzie:

1. Prezes Zarządu WZKR — mgr inż. Antoni Kożuch — doświadczony pracownik rolnictwa,
2. Wiceprezes Zarządu WZKR — Edmund Turowski — wieloletni działacz kółek rolniczych, były Prezes PZKR Ostrołęka,
3. Wiceprezes Zarządu WZKR — inż. Barbara Gałązka — doświadczony pedagog, działacz ruchu kobiecego.

W dniu 28.08.1975 r. na posiedzeniu Rady WZKR na stanowisko wiceprezesa Zarządu WZKR powołany został inż. Kazimierz Rezano — długoletni działacz kółek rolniczych, były Prezes PZKR Szczytno.

W kwietniu 1978 r. Edmund Turowski został powołany na sekretarza Oddziału Wojewódzkiego NOT. Nowym wiceprezesem WZKR decyzją Rady WZKR został mgr inż. Józef Kur — doświadczony działacz kółkowy.

Nie bez przesady można stwierdzić, że dzień 3 maja 1977 r. był świętem całej wsi kurpiowskiej. W tym dniu obradował I Wojewódzki Zjazd Delegatów Kółek Rolniczych.

Poprzedzony on był akcją zebrań sprawozdawczo-wyborczych we wszystkich kółkach rolniczych oraz ich ogniwach.

W czasie tej akcji dokonano oceny dotychczasowej działalności kółek rolniczych w swoim środowisku. Nakreślono program dalszego rozwoju i wybrano delegatów

na X Wojewódzki Zjazd. W Zjeździe uczestniczyli przedstawiciele władz centralnych i wojewódzkich. Podsumowano i oceniono dotychczasowy dorobek organizacji kółkowej w nowym województwie.

Podsumowując obrady Zjazdu, Prezes Zarządu CZKR, Józef Krotiuk wysoko ocenił zaangażowanie i ofiarność kurpiowskich działaczy kółkowych oraz wkład organizacji w rozwój rolnictwa.